

TÜRKİYE'NİN KARADENİZ EVLENME GÖRENEKLERİ

Prof. Dr. Nermin ERDENTUĞ

Etnoloji Kürsü Başkanı

Evlenmenin ve insan ailesinin kökenleri ve sorunları çok eski zamanlardan beri bilgileri ilgilendirmiştir. Bütün insan topluluklarında evli çiftler, toplumun diğer üyeleri tarafından açıkça kabul edilen ve tanınan bir birlik halinde yaşarlar.

Her yerde evlilik, babalık ve analığın tasvibi ve çocukların bakımı ve yetiştirilmesi için gerekli olan kararlı bir temeli sağlayacak bir seri "kültür kalıpları"dır.

Evlenmeye ilişkin eski-görenekler hakkında bir çok derlemeler ve değerlendirmeler yapılmıştır. (J. Lubbock, Tylor, Smith, Mc. Lenan, A. Hamilton, H. N. Hutchinson). Bunlar içinde, ayrıntılı incelemeleri ile ün kazanmış olan bir inceleme, Edward Westermack'ındır¹. Bu araştırmacının dünya evlilik görenekleri yanı sıra, rit'leri hakkında da yaptığı bilimsel ve kabule şayan yorumları özellikle kayda değer.

Müslüman doğuda ve Amerika'da bir çok örneklerde evlenme ritleri büyük ölçüde kaybolmuştur². Buna karşılık, kırsal bölgelerde (Köy-kır toplumları veya kültüründe) insan evliliği hâlâ karmaşık bir iştir: burada daha büyük ölçüde ritler ve seremoniler topluluğu yer alır; bunlar çok daha eski göreneklerle kaynaşmışlardır ve eskisini yenisinden ayırmak çok zordur³.

Bir çok insan topluluklarında görülen "evlenme ritleri", bunların boş şekillere bağlı olmadığını ve büyük ölçüde uygulamalı öneme sahip olduklarını gösterir.

1 Westermack, Edward. A. Short History of Marriage. Macmillan Co. London, 1926

2 Tıpki Avrupa'da "Puperte"ye ilişkin ritlerin kaybolmuş olması gibi.

3 A. H. Krappe, The Science of Folklore, sah. 277 Methuen, 1962.

Düğün ritleri hiç bir yerde Hint-Avrupa milletlerinin köylülerinde ve keza Sami kültüre mensub insan topluluklarında görüldüğü derecede zengin değildir.

Hint-Avrupa milletleri köylülerinde görülen zengin düğün ritleri, Türkiye geleneksel toplumlarında (köy toplumlarında) da görülür. Bu konuda etnografik ve analitik yapıda yapılmış incelemelerin çoğu Hint-Avrupa milletlerine aittir. Türkiye'de bu tip bir inceleme yapılmamıştır. Ancak, Türkiye Türk toplumlarında evlenme seremoni ve ritleri hakkındaki derlemeler de küçümsenecek ölçüde değildir¹. Söz konusu ritlerin ve seromonilerin bilimsel ilk inceleme denemesi tarafımdan yapılmıştır.

İster modern toplumlarda olsun, ister ilkelerde olsun, evlenme veya birleşme resmen saptandığı zaman geçerli sayılır. Evet dense bile evliliği geçerli saymak için bazı şeylere ihtiyaç vardır: bunlar, genellikle eski zamanlardan beri yapıla gelmekte olan rit ve törenlerdir (Westermarck). Evlenmenin tamamlanmasına ilişkin ritlerin toplumsal ve genel amacı birleşmeyi açık surette ilân etmektir; bunu bir bir memur, papaz, hoca ve ilkelerde şefler yaparlar.

Birleşmenin açık ilânı, müslüman sünnilerde iki şahit ve hoca önünde evlilik konturatu ile; eski Romada rahip ve şahitler önündek onturat ile; evlenmenin sex bakımından tamamlandığını göstermek² ve evlenmeyi ziyafet ile kutlamak suretile yapılır.

Birleşmeyi geçerli yaptığı kabul edilen ritler, çoğunlukla evlenmenin başından sona ermesinden sonraya kadar sürer: bunlar nişanlılık ve düğün zamanlarında ve bu iki olay arasındaki devirde daha çok göze çarparlar.

Burada, Türkiye geleneksel toplumlarında son yirmi iki yıldanberi, (1951 denberi) Etnoloji ve Folklorun temel yöntemi olan "alan yöntemi" (fieldwork) tekniklerine dayanarak yapmış olduğum ve lisans öğrencilerime denetimim altında yaptırdığım hem monografik ve hem de konuya ilişkin özel incelemelerden bugün için "Karadeniz bölgesi, evlenme görenek ve seromonileri"ne ait bir çalışmamı sundum. Bu incelemede bu konudaki ritlerin hali hazır hallerinde uygulama

1 H. Z. Koşay, O. Acıpayam, Ülku Taşır, N. Erdentuğ, S. V. Örnek ve bir çok amatörler.

2 Breton, Tüccer asıllı memleketlerde ve İslâm topluluğunda.

amaçlarını saptayarak ve imkân ölçüsünde diğer toplumlarıki ile karşılaştırarak, söz konusu ritler ve seremonilerin yorumlarını yapmaya ve diğer kültürlerle olan muhtemel ilişkilerini göstermeğe çalıştım. Ancak bugün için, konumuzda hangi öğelerin yerli, hangilerinin komşu kültürlerle ve Orta Asya topluluklarına ortak olduklarını kesinlikle işaret etmek güçtür. Buna rağmen, burada bazı ilişkileri göstermeyi mümkün gördümse de, bu açıdan daha ayrıntılı incelemelerin yapılması ve bu konuda Orta Asya ve İslâm etkileri kadar Önas-ya yerli kültürlerini de dikkate almak gereği açıktır.

Kaybedilmiş zamandan kazanmak amacı ile yapmış olduğum ve bu ilk bilimsel derleme ve tahlil niteliğini taşıyan bu çalışmamın bir kısmını burada özetliyorum.

Karadeniz bölgesinde "söz kesimi" ile ilgili seremoni ve ritlerin tümünde ortak bir amaç, iki tarafın (kız ve erkek tarafı) bu alış verişte uyduğunu göstermektir: bunu çevre veya tatlı bir madde yollamak veya pişirmek suretiyle yaparlar¹. Özellikle, bu aşamada şerbetin gönderilmesi suretile, bu tür ritlerde ikinci bir amacın, tatlılardaki tatlılığın yapılacak birleşmeye geçirilmek istendiği görülür; burada sempatik büyü inancına dayanıldığı açıktır.

Okuyucu ile ilgili seremoni ve ritlerde ise, gelin-kıza saadet sağlamak amacı yanı sıra, onu kötü ruhlardan korumak amacının da bulunduğu kabul edilmelidir (mum yakarak-alev yaparak.)

Burada gelin kızın maden balta üzerine basması da onu kötü ruhlardan korumak amacı ile uygulanmış olmalıdır. H. Z. Koşay Türk Düğünleri eserinde gelinin ayağı önüne demir atma göreneğine, demirin mukaddes atması nedenine bağladığı görülür. Oysa ki büyük çoğunluktaki insan topluluklarında demir, çelik gibi madeni eşyanın, nazar ve kötü ruhlardan koruyucu niteliğe sahip olduklarına inanılır (Frazer)². Bu örneklede bu amacı paylaştığım ve H. Z. Koşay'ın görüşüne katılmadığım açıktır.

Karadeniz bölgesinde bu aşamada uygulanan ritlerin nişanlanacak kıza aydınlık, saadet getirmesini sağlayacak ritler niteliğinde oldukları görülür (Kızın aynaya baktırılması, çeyiz gönderilirken ve gelin

1 Frazer ve Westermarck'a göre alev, temizleyici bir niteliğe sahiptir. (Avustralya ve Hint-Avrupalı toplumlarında görüldüğü üzere).

2 Frazer, *Githe Golden Bough*, sah. 226 Macmillan and Co. London, 1926.

koca evine girerken ayna gönderilmesi v.s. gibi). Bu aşamada ayrıca, gelin kıza su içirilmesi ise, mukaddes sayılan sudaki kudsiyeti kıza geçirmek isteği ile, kıza korumak, temizlemek (purification) amacı açıktır. (Suda bir kudretin mevcudiyeti olduğu inancı, avcı eski Türklerde, Başkurlarda da -incelemelere göre- vardır (A. Inan).

Söz konusu aşamada gelin kıza ve dolayısıyla birleşmeye saadet, yine dolayısıyla birleşmeyi kötülüklerden koruyuculuk niteliklerinin geçirilmesi amacıyla sempatik majinin temel olduğu inkâr edilemez.

Evlenmenin kesinleştiğini bildiren nişan aşamasında ise, şekerli maddelerin kullanılması seremonisinde eşleri ve ailelerini birbirlerine tatlılıkla bağlamak, saadet sağlamak amacı aranmalıdır. Özellikle müslüman doğuda da gördüğümüz bu tür ritlerin kökünde sempatik büyüye inancı görmemek imkânsızdır.

Bölgemizde bazı yerlerde nişandan evvel okuyucu gönderme seremonisinde, bazı yerlerde beşik kertmesinde ve genellikle kına ve düğünün aşamalarında sade bir dua seremonisini bulmaktayız. İslâmlık gereği yapılan bu rit, gerçekte Westermarck'a göre¹, tüm İslâm topluluklarında görülmeyebilir; ona göre, söz konusu toplumlarda kocanın takdirine bırakılmış olan dini seremoni, evlenmenin geçerli olması için kesinlikle yapılması gerekmez.

Öte yandan, Türkiye geleneksel toplumlarında nikâha ilişkin olarak yapılan dini yapıdaki bazı ritlerin bile temelinde büyüsel inançların yattığı saptanmıştır. (S.V. Örnek)²:

Nişan ve düğünde gelin başı üzerine (kayınanası, güveği ve kayın tarafından) para ve çerez serpilmesi ritü, bol zürriyet sağlamak amacı ile yapılan bir ritür; bu rit Hint-Avrupalılara kadar izlenmiştir. Ancak bu seremoninin diğer dünya toplumlarında yalnız düğünde, bölgemizde ise hem nişan ve hem düğünde uygulanması söz konusu ritin örneklerimizde nişan aşamasından itibaren girmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Öte yandan, söz konusu rit Westermarck'a göre, çoğunlukla eşlere saadet, bolluk, zenginlik sağlamak yanı sıra, gelini damat ailesine tatlı göstermek (Fas örneği - Westermarck) amaçları ile de uygulanır.

¹ Westermarck, aynı eser, sah. 204.

² Örnek, S. V. Sivas ve çevresinde hayatın çeşitli safhalarıyla ilgili batıl inançların ve büyüsel işlemlerin etnolojik teskiği D.T.C. Yayın No: 77. 1966.

Gerçekten, Bölgemizde nişanda bu rit'in kaynana tarafından yapılması, bu ritin gelini daha ziyade tatlı göstermek amacıyla da uygulandığını düşündürmektedir. Bol zürriyet amacını ise aynı seremonide hububat tanelerinin serpilmesi halinde ve diğer dünya toplumlarında olduğu gibi gelinin damat evine gelişi aşaması için kabul etmek gerekir kanısındayız.

Gelin'e tohum dane veya kuru meyva serpilmesi rit'inin Mannhard'a göre, tohum taşıyan otlar ile insan türü arasında görülen sempatik ilişki hissinden ve vücudun meyvası ile hububat arasındaki kıyaslanırlı doğmuş olduğu kabul edilmelidir. Ayrıca, aynı ritin, baht zenginlik veya bolluk sağladığı; bazı memleketlerde de bunların koruyucu veya temizleyici (gelini kötü etki ve nazardan koruyan) vasıtalar oldukları söylenir. Söz konusu rit, farklı motiflerden çıkmış olsa bile, belirli bir örnekte aynı seremoninin birden fazla amaca hizmet edebileceği bir gerçektir (Westermarck). Bu rit için aynı görüşü paylaştığımız açıktır.

Karadeniz bölgesinde nişanda, çeyiz yapmada ve düğünün bu aşamasında yapılan ziyafetler ise, birleşmenin aleniliğini ilân etmek amacıyla yapılır; aynı amaç, bütün dünya topluluklarında, fakat sadece düğün aşaması ziyafeti için kabul edilmektedir.

Düğün'e ilişkin ritler arasında bir seri ritler de birleşmeye bol zürriyet kadar, bolluk ve refah sağlamak amacıyla olmalıydılar. Ekmek, un veya un'lu maddelerin davet vasıtası olmaları; gelin başına buğday, mısır serpilmesi; gelinin ekmek veya gevrek veya kek ile karşılanması veya bunların gelin başında ufalanması gibi. Burada da Mannhard'ın görüşüne katıldığımız açıktır. Ayrıca, burada dikkate değer bir nokta, ekmeğe ilişkin ritler açısından, Yakut topluluğu ile bir ilişki kurmanın mümkün olup olmayacağı sorunudur: örneğin, Yakutlarda söz kesildikten sonra tuzlu suya batırılan ekmeğin yeni nişanlı ve damad tarafından yenilmesi bize bunu düşündürmektedir. Burada, bu sorunun çok daha ayrıntılı ve geniş ölçüde (diğer Türk toplulukları ve Önasya kültürlerine kıyaslayarak) ele alınması gereği işaret edilmelidir.

Bir sonuç olarak, düğün aşamasında da uygulanan ritlerin çoğunluğunun eşlere refah, bolluk, saadet sağlamak amacı ile uygulandığı red edilemez.

Bölgemizde çeyiz'e ilişkin ilginç bir seremoni dikkate değer: bu gelin, yatağı üzerinde oğlan çocuğunu yuvarlamaktır. Ayrıca at üzerin-

de güveğin kapisına gelmiş olan gelinin kucağına bir aylık çocuk vermek; küçük bir çocuğu gelin atının terkisine bindirmek; zifaf odasında köşede dikilen gelinin kucağına çocuk vermek ritleri de ilginçtir. Bu ritlerde gelini doğurgan ve özellikle erkek çocuk anası yapmak amacı açıktır. Aynı rit, İslâm memleketlerinde (gelinin kucağına bir oğlan çocuğu vermek şeklinde) eski Hindistan'da ve İsveç'de de görülür. Ancak, bu ritin, diğer dünya topluluklarında gelinin damat evine gelişinde uygulanmasına karşın, burada çeyiz aşamasına sonradan girmiş olabileceğini de düşündürmektedir.

Bölgemizde kanımızca kına'ya ve düğüne gelen misafiri karşılamada uygulanan bir ritler topluluğu, koruyucu, temizleyici ritler yapıdadır: düğüne gelen misafirin bir meydana yakılan ateş yanına getirilmesi, oyunların ateş etrafında yapılması gibi. Burada bunların, ateşe verilen kutsal önemi olduğu kadar onun temizleyici niteliğini de yansıttığı inancındayız. Çünkü, dünya topluluklarının (özellikle ilkelilerin)¹ çoğunda, gelen yabancıların beraberlerinde getirmeleri muhtemel kötü ruhlardan korunmak gereği inancı, geniş ölçüde hakimdir (Frazer)². Örneklerimizde ve bu aşamada, düğün yerini ve insanlarını, gelen misafirlerin getirmeleri muhtemel kötü ruhlardan korumak amacı ile ateşin yakıldığı kabul edilmektedir. Nitekim Westermarck dünya topluluklarının evliliklerinin çeşitli amaçlarında ateşin, tıpkı su gibi, temizleyici niteliği nedeni ile kullanıldığını kabul etmiştir. Frazer'in de verdiği bu örnekleri dikkate alırsak, söz konusu ritlerin temizleyici, koruyucu niteliğini kabul etmek gereği açıktır. Üstelik ateşe saygı ve bunun temizleyici niteliğine olan inancın hem şamanlık ve hem İslâmlık geleneklerinde mevcudiyeti hatırlanırsa.

Öte yandan, ateşin kötü ruh ve etkilerini uzaklaştırdığı inancını, kına'ya ilişkin olarak yapılan ritler de desteklemektedir. Bölgemizde kına gecesi gelinin ellerinde mumlarla ortaya getirilmesi ve gelin başı üzerinde mumlu bir tepsi (sini)nin döndürülmesi; damat eve getirilirken, kınada kız kendi evine getirilirken yakılan meş'aleler, gelini, güveği'yi ve alayı kötü ruhlardan korumak için yapılan ritlerdir; tabii bunlar boş inançlara dayalı ritlerdir. Bu inançlara göre ruhlar karanlığı sever ve ıktan korkarlar; ayrıca, Westermarck'a göre, ateş kötü ruhları yakıtına inanıldığı için kullanılır. Nitekim bu amacı, eski

1 İkel toplumlar (primitive societies)

2 Frazer J. G. *ayn eser...* Sahl. 195-197.

Roma-Yunanistan-İskandinavya ve Hindu düğünlerinde görmek mümkündür" (Westermarck).

İnceleme bölgemizde gelin kızın hamama giderken davul çalması; düğün başlamasında ve misafirlerin gelişinde, gelinin damat evine gelişinde görülen gürültülü müzik-davul, zurna çalınması da kötü ruhları uzaklaştırmak amacı ile yapılmış olmalıdır. Çünkü, büyük çoğunlukta ilkel ve kırsal bölge insan topluluklarında aynı ritin bu inanç ile yapıldığı saptanmıştır (Frazer). burada bu ritin temizleyici niteliği açıktır.

Karadeniz bölgemizde misafir karşılama ile ilgili bir diğer rit de dikkati değer niteliktedir; misafirin geldiğini haber vermede ve karşılamada kınaya ve düğüne gelen davetlilerin silah atarak gelmeleri, kısacası her vesile ile silahların atılması önemli ve yorumlanmağa değer bir seremoni veya ritdir. Avrupa düğünlerinde kilise yolunda - İngiltere gibi - düğün gecesi evveli, Fas'da gelin yeni evinde gelirken silahın atılmasının koruyucu ve temizleyici niteliğini işaret eden Westermarck'ın görüşünü bizim örneklerimiz için de paylaşmamak imkânsızdır.

Bölgemiz düğünlerinde düğüne ilişkin olarak yapılan su seremonilerinde bir temizlenme (purification) amacının mevcudiyeti kabul edilmelidir (gelinin damat evine gelişinde gelin eline su verilmesi veya gelin üzerine su serpilmesi v.s. gibi). Nitekim eski ve modern Hindu'larda, Hint-Avrupalı insan topluluklarında, düğün için gelin ve güveyin yıkanması seremonisinin boş inançlara dayalı olduğu bir gerçektir (Westermarsck).

Ayrıca kanımca bölgemizde okuntu gönderme seremonisinde ve diğer aşamalarda suya ilişkin olarak yapılan ritlerin yorumunda şamanist inançları hatırlamamak ve bunları bu inancın kalıntısı olarak görmemek imkânsızdır. Çünkü, Başkurt'larda köye yeni gelen geline su gösterme seremonisi, Abdülkadir İnan'a göre¹ Ural doğusunda yaşayan Türklerde de görülür. Altay ve Yenisey Türklerinde geniş ölçüde hakim olan yer-su kültü, İslâmiyeti kabul ettikten sonra da orada devam ede gelmiştir.

¹ İNAN, Abdülkadir. "Türklerde su kültü ile ilgili gelenekler" makaleler ve İncelemeler. sah. 491-495. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Öte yandan, örneklerimizde gelin - kızın komşu dönüşü köy sokaklarında dolaştırılarak eve getirilmesi çok dikkate değer bir rit niteliğindedir; gelin veya güveği gezdirme seremonisi başlı başına kötü etkilere karşı koruyucu bir rit olmalıdır: şöyleki, bu rit vasıtasıyla, her iki eşin girecekleri yer onların beraberinde getirecekleri kötü etkilerden ruhlardan korunabilecektir. Nitekim bu amacı bir çok Avrupa memleketlerinde ve Hindistanda'ki örneklerde görmekteyiz (Westermarck). Hindistan da yeni gelin evine geldiğinde ocak ateşi etrafında üç defa döndürülür; bu eski Romada da görülür. Bu tür ritler, "aggregation" ritleri olarak nitelendirilmiştir. Westermarck'a göre bunlar, temizleyici ritler olarak tanınan ateş ritlerine benzerse de bunları temizleyici ritlerden ayırmalıdır.

Çünkü, gezdirme daima ocak etrafında değil, kilise, cami etrafında da yapılır; bu ritin çok eski olması ve bir çok Hint-Avrupa insan topluluklarında görülmesi, Westermarck'ın bu görüşünü destekler. Şöyle ki, mukadde bir mevkiin etrafında gezmek koruyucu bir rit niteliğindedir. Bizim örneklerde de gezdirme ritinin kötü etkilere karşı koruyucu olduğu kabul edilmelidir.

Öte yandan, bütün yabancı örneklerde gelinin damat evine girerken uygulanan bu rit'in bizde gelin hamamı aşamasında ve gelinin şadırvan etrafında döndürülmesi ve hem de eve dönüşünde görülmesi dikkate değer. Kanımca, şadırvan etrafında döndürme, kurban yapılan yerlerdeki ateş etrafında dolaştırma göreneğinin bir kalıntısı olmalıdır; çünkü, bu ritin çok eski olması ve çoğunlukla Hint-Avrupalılarda görülmesi bizi destekler.

Gelin hamamı ve sonrası aşamalarında geline ve damat yıkanırken her vesile ile ilâhiler okunması, yıkanmaya sonradan dinî bir rit yapısını kazandırmış görünmektedir.

Bölgemizde güveyi'ye yapılan ritler arasında onun zıfâf odasına yumruklanarak sokulması, bazan ona çürük yumurta atılmasının (Cide) ¹ Ayrı bir anlamı olmalıdır. Her ne kadar Westermarck her rit'in kökünde daima bir anlam aramak gereği yok dersen, dünyanın diğer bölgelerinde güveği (eski Hindistan, Almanya'nın bazı kısımları) den başka, gelinin de dövülmesi (Fransa'da her iki eşin) nin, iki eşin kötü

¹ Cide-Kastamonu Kazası.

ruhlardan korumak amacıyla yapıldığını gösterir¹. Özellikle, Mannhardt bu konuda çok örnekler verir². ve bu ritin esasında, kötü ruhların eşlerin zürriyetlerine engel olmalarını sağlamak amacıyla yapıldığı görülür.

Genellikle, bölgemizde Cuma sabahı "güveği çıkarma" adı verilen ve "güveği önlüğü ferfenesi (ziyafeti)"nde güveğin Cuma sabahı attığı silah da evliliğin tamamlandığını işaret eden ritlerdir. Bunun ikinci ve ayrı bir anlamı da gelin kızın bekâretinin ilânıdır. Avrupa toplumlarında düğünlerde koruyucu bir rit olarak uygulandığı kabul edilen silah atma, bizim örneklerimizde ikinci (tamamlayıcı) ve üçüncü (bekâreti ilân) vazifelerini de yüklenmiştir demektedir kendimizi haklı görmekteyiz.

Karadeniz bölgesinde düğün aşamasında, gelin geverilmesi seremonisi dikkate değer bir nitelik göstermektedir; bu, gelin kızın ana evinde hazırlanmış beklerken, düşünürlerin³ gelin odasına zorla girmeğe çalışmaları ve gelinin erkek kardeşinin kapıyı tutup engel olması ve bahşiş almadıkça içeriye kimseyi bırakmamasıdır. Burada erkek kardeşin direnişi, kız kardeşini kolayca vermemek şeklindeki davranışın temelinde erkek kardeşe kız kardeşi üzerinde bir hakkın tanınması olayı yatar. Boy (tribu) yapısında olan diğer Türk toplumlarında da görülen bu göreneğin bu amacını, aynı seremoniyi izleyen bir diğer seremoni, "kuşatılma seremonisi" de destekler görünmektedir⁴. Şöyle ki, bölgemizde büyük erkek kardeş tarafından, Türkiye'nin diğer bazı bölgelerinde ise baba tarafından uygulanan bu "kuşak kuşatma" rit'i, bir şalı gelin başından üç defa geçirdikten sonra geline kuşatmaktır; bu yapılırken, gelin kız çeyiz sandığı üzerinde oturur ve ağlar. Söz konusu seremoni gerçekten ilginçtir⁵. Çünkü bunu, Kırgızlarda "kahn" (başlık) anlaşmasından sonra, güveğin dostlarını kız evine götürdüğü zaman, kız babasının delikanlının boynuna bir "sarma" sarması rit'i ile ilgili görmemek imkânsızdır⁶. Aynı şey Çin Türkistanında da gö-

1 Erdemtuğ, Nermin. Karadeniz bölgesinde evlenme gelenekleri ve Seremonileri" B. II. Antropoloji. sah. 258. Ankara 1969-70.

2 Westermarck aynı eser. sah. 207.

3 Düşünür, düşünür'ün değişik şekildedir.

4 Bu seremoni Anadolu'nun bir çok yerlerinde (batı, güney, ceta) görülür.

5 Çorum, Bolu.

6 Felek, Hayrı ve Niyazi Halit. Eski âdetlerimizde nişan ve eski Türk düğünleri, Tapınar.

rülmüştür¹ (Grenard'a göre). Bu sarma, otoritenin., baba hukukunun babadan kocaya geçtiğini işaret anlamını taşımali ve seremoni sonradan, örneklerimizde baba veya çoğunlukla erkek kardeş tarafından geline uygulanır şekline dönüşmüş olmalıdır; kuşak ile temsil edilen velayet hakkı onlardan bizzat gelin kızı geçmektedir. Burada Fikret Tanya ile bir ölçüde aynı fikri paylaştığımız açıktır.

Öte yandan, gelin kızın hamam sonunda, kınada ve koca evine gitmek üzere ana evinden ayrılışında ağlaması ve özellikle ağlatılması, üzerinde durulmaya değer bir ritir; İslâm, doğulu toplumların dışında hiçbir yerde saptanmamış (Westermarck) olan bu ritin kökeninde bir anlam aramak mümkündür. Yine aynı bilim adamına göre bu ritin, evlenen kızın bir nevi evliliğe karşı oluşunun, isteksizliğinin ve direnmesinin bir seremoni şeklindeki ifadesidir ki bu halde bunun bir ayrılış rit'i yapısında olduğu açıktır.

Yine gelin alayının köyden çıkarken önüne halat gerilmesi yol kesme ritleri kız tarafının direnme sahneleri olarak kabul edilmelidir. Koca evine gitmek üzere ata veya vasıtaya binen gelin kızın ağlatılması², gelin anası ve akrabalarının ağlama ve vaveylaları, gelin almaya gelenlerin (Hakçılar) silah atmaları ve kopardıkları çığlıklar, Kırgızlarda³, Çin Türkistanında ve Yakut'larda⁴ görülen, kız kaçırma ve "yağma suretile yapılan evlilik" göreneklerinin Anadolu'da ve bölgemizde devam eden gelen "sembolik savaş unsurları" yapısında ritler olarak yorumlanmalıdır. Çünkü, bu tür ritler, sözünü ettiğimiz Asya Türk boylarında da görülmektedir.

Gerçekten bunların, İslâmiyeti kabul edip Anadolu'da yerleşik hayata geçmiş olan Türkiye Türklerinin, eski göçebe ve Asya hayatından kalan izler olması mümkündür. Nitekim Abdülkadir İnan'da Asya Türk düğünlerinde (Kazak, Başkurt, Altay, Yenisey Türk boyları, Yakutlarda)ki benzer terimler, türkü ve şikâyetlere dayanarak bu görüşü ileri sürmüştür.

1 Tanya, Fikret. "Düğün İfadelerinin Sosyolojik manâsı" Bilgi dergisi s. 87. İstanbul, 1954.

2 Erdentuğ, Nermîn. Türkiye'nin Karadeniz bölgesinde evlenme görenekleri ve törenleri B. III. sah. 1 1978.

3 G. Richard'a göre.

4 Grenard'a göre.

Özet olarak, bölgemizde "gelin göçürme"ye ilişkin bir kaç aşamalı ritler veya pratikler bizi, kız ve erkeğe tarafları arasındaki rekabeti, barışma havasını yansıtan, "Kız kaçırma suretile evlenme" şekline kalma izler olduklarını düşündürmektedir.

Yaptığımız bu inceleme, Türkiye Karadeniz bölgesi evlilik ritlerinin büyük ölçüde sempatik büyü'ye karşı olan inanç nedeniyle uygulandıklarını göstermektedir. Ayrıca, söz konusu görenek ve seremoniler yapıları bakımından koruyucu, temizleyici, giriş (geçiş), bolluk (bereket), bol zürriyet, saadet ve neş'e sağlayıcı ritlerdir.

Söz konusu ritlerin bazılarında Şamanist öğeler vardır (ateş, su gibi); bazı İslâmi öğelerin de Şamanist öğeleri desteklediği kabul edilmelidir (ateş'in temizleyici niteliğine olan inanç gibi).

Boş inançlara dayalı ritler çoğunluktadır. Bölgemizde evliliğe ilişkin görenek ve seremoni (ritler)lerin kökenleri konusu başlı başına ayrıntılı ve derinlenmesine bir incelemeyi gerektirir.

Yapmış olduğumuz bu inceleme, bu açıdan bazı örneklerde, Asya, Sami ve Anadolu Kültürleri ve ilişkilerini ortaya koymaktadır. Ancak, bu açıdan kesin konuşabilmek için çok daha ayrıntılı incelemelere ihtiyaç vardır.

BİBLİYOGRAFYA

- Acıpayamlı, Orhan:** *Evlenme bibliyografyası*. Cilt. XVIII. sayı. 3-4. 1960
- Erdentuğ, Nermin:** *Karadeniz bölgesi evlenme gelenekleri ve seremonileri*. I. Antropoloji Dergisi. sayı 4. D.T.C.F. Yayını 1968.
- Erdentuğ Nermin:** *Karadeniz bölgesi evlenme gelenekleri ve seremonileri*. II. Antropoloji dergisi. sayı 5, D.T.C.F. Yayını. 1969-1970.
- Erdentuğ, Nermin:** *Karadeniz bölgesi evlenme gelenekleri ve seremonileri*. III. Antropoloji dergisi. sayı 6, D.T.C.F. Yayını. 1973.
- Frazer, J.G:** *The Golden Bough*. Macmillan and Co, London. 1926
- Gennep, Van:** *Rites de passages. Librairie critique* Paris. 1909.
- Hartland, E. S:** *Ritual and belief*. London. 1944

1 Erdentuğ, Nermin. Karadeniz bölgesinde evlenme gelenekleri ve seremonileri. III. Antropoloji Ankara, Aynı basım, sah. 5-4, 1973.

- İnan, Abdulkadir:** *Türklerde su kültürü ile ilgili gelenekler.* Makaleler ve İncelemeler. Türk Tarih Kurumu Yayını. Ankara. 1968.
- İnan, Abdulkadir:** *Türk düğünlerinde evgomi izleri.* Türk Dili ve Tarih hakkında araştırmalar. I. Ankara.
- İnan Abdülkadir:** *Gövey.* Türkiye mecmuası. Cilt Cilt IX dan ayrı basım. 1957
- Koşay, H. Z:** *Türkiye Türk Düğünleri.* Ankara 1945.
- Krappe, A. H:** *The Science of Folklore.* Methuen. 1962
- Örnek, S. V:** *Sivas ve çevresinde hayatın çeşitli safhaları ile ilgili batıl inançların ve büyüsel işlemlerin etnolojik tetkiki.* D.T.C.F. Yayını. no: 77. 1966
- Tanya, Firet:** *Düğün adetlerinin sosyolojik manası.* Bilgi dergisi. İstanbul 1954.
- Taşır, Ülkü:** *Altay Türklerinde düğün.*
- Telek, Hayri ve Niyazi Halit:** *Eski adetlerimizde nişan ve eski Türk düğünleri.* Taşınar.
- Westermarck, Edward:** *A short history of marriage.* Macmillan and Co. London. 1926